

УДК 364-786-058.862(045)

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-4\(32\)-1402-1414](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-4(32)-1402-1414)

Шаумян Олена Геворківна кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальних та поведінкових наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет, вул. Стрітенська, 23, м. Херсон, 73006, тел.: (0552) 414435, <https://orcid.org/0000-0001-9906-2735>

Машаріпова Кароліна Бахтіярівна студентка, кафедра соціальних та поведінкових наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет, вул. Стрітенська, 23, м. Херсон, 73006, тел.: (0552) 414435

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРИТ

Анотація. У статті розглянуто особливості соціально-психологічної реабілітації дітей-сиріт.

Нами було досліджено, що діти, які виховуються нетривалий час у «Центрі соціально-психологічної реабілітації», мають своєрідні соціальні та психологічні аспекти розвитку. У дитини вже сформовані специфічні риси характеру та поведінки, які мають, як правило, негативну оцінку. Водночас з'ясовано, що розвиток дітей у неблагополучній родині дуже відрізняється від розвитку дітей, які мають повноцінну родину та тісні стосунки з батьками.

Правильно організована робота практичного психолога передбачає надання соціальної допомоги дітям-сиротам у вирішенні особистісних проблем, здійснення їх орієнтації на те, що дитина – це особистість. Відхилення у цієї категорії дітей передусім виявляються в емоційному напруженні, емоційному стресі, психічній втомі, неготовності долати перешкоди, підвищеній недовірливості, зниженні потреби в досягненнях, порушенні емоційних зв'язків з друзями, однолітками та дорослими, швидкому зростанні депресії та пасивності.

Визначено, що завдяки здійсненим заходам щодо соціально-психологічної реабілітації у дітей-сиріт, які виховуються тривалий час у комунальному закладі «Центр соціально-психологічної реабілітації дітей» Кіровоградської обласної ради, розвиток відбувається особливим чином. Так, за сприяння практичних психологів, які працюють з дітьми, у них сформована поведінка, емоційна стійкість, уміння налагоджувати контакт з дорослими. Відбуваються позитивні зміни у діяльності, особистісних рисах, навчанні тощо.

Запропонована нами психокорекційна програма для дітей-сиріт, які перебувають у реабілітаційному закладі, показала позитивні зрушення, а саме:

покращення уваги, розвиток пам'яті та спостережливості, стимулювання розумової праці тощо.

Перспективою подальших наукових розвідок є детальне вивчення соціально-психологічної реабілітації дітей-сиріт задля їх гармонійного розвитку та віднайдення свого місця у суспільстві й орієнтації на його добробут.

Ключові слова: діти-сироти, соціально-психологічна реабілітація, соціально-психологічна робота, пам'ять, творча уява, аналітичне мислення, особистісна зрілість, арт-терапія.

Shaumian Olena Hevorkivna Candidate of Psychological Sciences, PhD degree, Associate Professor, Associate Professor of Department of Social and Behavioral Sciences, Kherson State agrarian and economic University, St. Stritenska, 23, Kherson, 73006, tel.: (0552) 41-44-35, <https://orcid.org/0000-0001-9906-2735>

Masharipova Karolina Bakhtiiarivna student, Department of Social and Behavioral Sciences, Kherson State agrarian and economic University, St. Stritenska, 23, Kherson, 73006, tel.: (0552) 41-44-35

FEATURES OF SOCIAL-PSYCHOLOGICAL REHABILITATION OF ORPHANED CHILDREN

Abstract: The article examines the peculiarities of social-psychological rehabilitation of orphaned children. We have studied that children who have been raised for a short period of time in the “Center for Social-Psychological Rehabilitation” have distinct social and psychological aspects of development. These children already have specific traits of character and behavior, which are generally negatively evaluated. At the same time, it has been found that the development of children in disadvantaged families differs significantly from the development of children who have a complete family and close relationships with their parents.

Properly organized work of a practical psychologist involves providing social assistance to orphaned children in solving personal problems and guiding them towards the understanding that a child is an individual. Deviations in this category of children primarily manifest as emotional tension, emotional stress, mental fatigue, unpreparedness to overcome obstacles, increased distrust, decreased need for achievement, disruption of emotional connections with friends, peers, and adults, rapid growth of depression and passivity.

It has been determined that thanks to the measures taken in terms of social-psychological rehabilitation for orphaned children who have been raised for a long time in the municipal institution “Center for Social-Psychological Rehabilitation of Children” of the Kirovograd Regional Council, development occurs in a special way.

With the support of practical psychologists working with the children, they acquire certain behaviors, emotional stability, and the ability to establish contact with adults. Positive changes occur in their activities, personal traits, and learning, among other things.

The psychocorrection program proposed by us for orphaned children in the rehabilitation facility has shown positive progress, including improved attention, development of memory and observation skills, and stimulation of cognitive work.

The perspective of further scientific research lies in the detailed study of social-psychological rehabilitation of orphaned children for their harmonious development and finding their place in society, as well as focusing on its well-being.

Keywords: orphaned children, socio-psychological rehabilitation, socio-psychological work, memory, creative imagination, analytical thinking, personal maturity, art therapy.

Постановка проблеми. Держава та її розвиток залежить від розвитку майбутнього покоління. Останніми роками зростає тенденція щодо відмови сімей від батьківства. Це насамперед проявляється у збільшенні неповних сімей, що найчастіше зумовлено свідомою відмовою від реєстрації шлюбу з метою отримання соціальних виплат від держави. Саме це і призводить до зростання кількості дітей-сиріт в Україні.

Найбільш ефективними інструментами впливу, що можуть сприяти вирішенню проблем соціально-психологічної реабілітації дітей, є їх соціалізація, адаптація, психологічна підтримка, проведення арт-терапії для вивчення і реабілітація до середовища дитини, формування правил поведінки, цінності в житті. Саме в сім'ї формуються морально-естетичні норми, норми поведінки, трудові навички, ціннісні орієнтири дитини, тобто всі ті якості, які згодом становитимуть її сутність як особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі недосконалості технології соціально-психологічної реабілітації дітей-сиріт присвячували свої праці такі вчені, як Л. Артюшкіна, Т. Білозор, І. Зверева, І. Іванова, А. Капська, О. Карпенко, О. Коваленко, М. Лукашевич, Т. Макійчук, С. Морозова, О. Поляновська, Л. Тюття.

В Україні кількість дітей, які залишилися без піклування батьків, зростає з кожним роком. Сирітство в нинішній час відносять до тих проблем, які є особливо актуальними для сучасного суспільства. Соціально-економічна ситуація в суспільстві впливає на один з найбільш важливих його елементів – українські сім'ї, зокрема на їх норми, цінності тощо. З'ясовано, що сімейні проблеми та конфлікти спричиняють значну кількість негативних явищ, унаслідок яких збільшується кількість дітей-сиріт.

На сьогодні зросла чисельність тривожних дітей, що характеризуються саме невпевненістю у собі, емоційною нестійкістю, низькою адаптивністю. Діти-сироти, як правило, мають відхилення у становленні особистості і

психологічному розвитку, які проявляються передусім у порушеннях емоційної сфери. Це призводить до прояву агресії, переважання негативних емоцій і психоемоційних станів, порушення спілкування, зниження регуляторних і контролюючих дій [3].

Діти-сироти є емоційно запальними та нестійкими, тому їм важко пристосовуватися до нових умов. Часом вони бувають навіть агресивні та схильні до стресів. Тож у процесі надання соціально-психологічної допомоги дуже важливо навчити дітей і підлітків керувати своїм психофізичним та психологічним станом.

Виокремлюють такі основні форми соціально-психологічної роботи з дітьми-сиротами:

1) Психологічні: метод психодіагностики (тестування здібностей та інтелекту, особистісні опитувальники, соціометрія); психотерапевтичні методи (ігрова терапія, психосоціальна терапія, поведінкова терапія); психокорекційні методи (психогімнастика, арт-терапія, казкотерапія); психологічне консультування.

2) Соціологічні: спостереження; методи опитування (анкетування, інтерв'ю, фокус-група); методи аналізу документів (контент-аналіз, традиційний аналіз) [2; 3; 7; 8].

У процесі роботи з дітьми-сиротами вирізняють два види надання психологічної допомоги: робота психолога в установах соціально-психологічної підтримки (кризових центрах, притулках, дитячих будинках, інтернатах); залучення висококваліфікованих фахівців (з центрів, служб, консультацій).

Психологу, який працює безпосередньо з дітьми, необхідно враховувати вікові особливості дітей і новоутворення, які є характерними для певного вікового періоду розвитку дитини. Якщо цього не відбувається, то можна прогнозувати, що розвиток набув проблемного характеру і може спричинити незворотні зміни, тобто призвести до патологічних форм поведінки [5].

Водночас зауважимо, що психіка дитини відрізняється пластичністю, гнучкістю і можливістю компенсації. Завдяки застосуванню відповідних видів реабілітаційної та психокорекційної роботи можна частково компенсувати певні аспекти психічного розвитку і таким чином допомогти дитині оволодіти навичками соціальної компетенції, що дозволяють пристосовуватися до культурних типів поведінки [5].

Серед найбільш ефективних видів і форм роботи з дітьми від 3 до 18 років, які доцільно використовувати під час складання реабілітаційних і психокорекційних програм, виокремлюємо ігротерапію та арт-терапію.

Ігротерапію реалізуємо за допомогою відомих літературних творів, діалозі-імпровізації, переказу. Арт-терапію здійснюємо на основі музичного та танцювального мистецтва [2; 8].

Практичному психологу в роботі з вихованцями притулків, кризових центрів, шкіл-інтернатів, дитячих будинків важливо практикувати різноманітні форми занять, застосовуючи передові технології їх проведення. Невід'ємним компонентом такої роботи є розроблення психологом програм розвитку, реабілітаційних програм. Слід пам'ятати, що дітям-сиротам, які пережили стреси та травми, можна допомогти через щоденне навчання необхідного та зняття бар'єрів, які перешкоджають нормальному психічному розвитку дитини.

Мета статті – дослідити особливості соціально-психологічної реабілітації дітей-сиріт.

Виклад основного матеріалу. Об'єктом дослідження стали діти-сироти комунального закладу «Центр соціально-психологічної реабілітації дітей» Кіровоградської обласної ради. Дослідження відбувалося чотирма етапами.

1) теоретично-підготовчий: збір та вивчення інформації про емоційний стан та ціннісні пріоритети, які обрані для дослідження; аналіз літератури з досліджуваної проблематики, обґрунтування мети й гіпотези дослідження;

2) практично-підготовчий: складання й опрацювання програми дослідження, зокрема розробка анкетного опитування, добір діагностичних опитувань та тестувань;

3) практичний: безпосереднє проведення емпіричного дослідження – спостереження, опитування, бесіда, анкетне опитування та тестування;

4) підсумковий: опрацювання та аналіз результатів емпіричного дослідження, узагальнення, висновки й рекомендації.

Гіпотеза дослідження: вивчення пізнавальних процесів з метою зменшення тривожності дитини та невпевненості у собі.

У рамках наукового дослідження нами було здійснено діагностування та оцінку пізнавальних здібностей дітей-сиріт. Дослідження проводилися на базі комунального закладу «Центр соціально-психологічної реабілітації дітей» Кіровоградської обласної ради у період з листопада 2023 року по березень 2024 року. До вибірки ввійшло 52 дітей-сиріт, з них 25 дівчат та 27 хлопців. Їх було поділено на дві групи – середню та старшу. До старшої групи входили підлітки віком від 14 до 17 років; до середньої групи – діти віком від 10 до 14 років.

Дослідження за такими діагностиками було проведене напередодні, протягом зими 2019-2020 років, з метою перевірки раніш отриманих результатів. Проведене нами дослідження підтвердило отримані раніш результати з незначними відхиленнями.

Було застосовано такі методики:

- 1) «Запам'ятовування 10 слів» (автор О. Лурія);
- 2) дослідження творчої уяви (автор Т. Пашукова);
- 3) дослідження аналітичного мислення (автор Р. Амтхауер);
- 4) «Тест-опитувальник особистісної зрілості» (автор Ю. Гільбух) [1; 4].

Першою було застосовано методику «Запам'ятовування 10 слів» (автор О. Лурія) [4]. Одним з основних завдань було вивчити процеси пам'яті дітей-сиріт, а саме: запам'ятовування, відтворення та збереження пам'яті. Результати зафіксували, що діти старшої групи, які мають нормальну пам'ять, як правило, до третього повторення правильно відтворювали до дев'яти або десяти слів. Хоча за умови зростання повторень могли зазначити менше слів. Низький рівень відтворення слів указує на зміну уваги та стомлення. Аналіз оцінки результатів дослідження свідчить, що 64% дітей молодшої групи (віком від 10 до 12 років), які виховуються тривалий час у Центрі, відтворили 9–10 слів, що є показником нормальної пам'яті. Підвищеної стомлюваності, неувважності, нестійкості уваги не спостерігалось. Діти успішно і з ентузіазмом виконували завдання. 27% дітей середнього віку (від 12 до 14 років) відтворили 8–9 слів. Це свідчить про зменшення уваги та зростання стомлюваності. 9% дітей старшої групи (віком від 15 до 17 років) відтворили від семи слів. Дослідження показало, що саме в старших дітей (віком від 15 років) спостерігається неувважність, нестійкість уваги, відсутність зацікавленості щодо виконання завдання.

Результати дослідження молодшої та середньої груп дітей засвідчили, що рівень пам'яті не має істотних відхилень від норми, ці діти мають достатньо розвинуту пізнавальну сферу. Спостереження продемонстрували, що пам'ять дітей молодшого віку та старшого віку є різною. Так, діти молодшого віку з ентузіазмом виконували поставлені завдання, виявляли готовність відгукнутися на будь-яке прохання практичного психолога та робили все можливе, щоб привернути увагу дорослого на себе. Натомість діти старшої групи ставилися до поставлених перед ними завдань неувважно, виявляли нестриманість, грубість, агресивність. Старші діти усвідомлюють усе, що з ними трапилося, до того ж ще й мають значне навантаження в школі.

Наступним кроком було дослідження творчої уяви (автор Т. Пашукова) [4]. Результати дослідження оцінки речення в балах спостерігалися такі: у 51% дітей – 6 балів; у 24,5% дітей – 3–4 бали; у 24,5% дітей – 0–0,5 бали. Результати визначення рівня творчої уяви за методикою виявили високий рівень творчої уяви у 51% дітей-сиріт. Оригінальність речень відповідала максимальній оцінці, творчість уяви у цих дітей на високому рівні. У 25% дітей відстежується середній прояв творчої уяви; усі три слова діти використали в менш доречній, але в логічно допустимій комбінації. Також у 25% дітей відстежується низький прояв творчості уяви. Діти цієї категорії правильно зрозуміли завдання, але формально поєднували всі три слова або ж використовували їх зі спотвореннями чи записували речення, що являло собою беззмістовне поєднання всіх трьох слів. Підсумковий аналіз проведеного дослідження показав, що більшість дітей має логіку, оригінальність та високий прояв творчої уяви. Під час дослідження спостерігалися прояви логічного мислення. Однак деяка частина дітей ще не вміє логічно та оригінально

мислити в рамках поставлених перед ними завдань. Це проявлялося у тому, що діти погано активувалися за умови нестандартної постановки перед ними завдань, не вкладалися у відведений час, відтворювали мало деталей. Окрім того, слід зауважити, що саме у цієї групи виявлялися відсутність інтересу, постійне переключення уваги.

Отже, дослідження, яке було проведене з дітьми молодшої, середньої та старшої вікових груп, засвідчили, що в більшості дітей інтелектуальних і розумових порушень не виявлено. Рівень інтелекту та розумових здібностей достатній.

Подальшою було застосовано методіку дослідження аналітичного мислення (варіант VI субтесту шкали) (автор Р. Амтхауер) [4]. Його результати свідчать, що: у 27% дітей дуже низька аналітичність мислення (визначено 5 числових рядів); у 20% – низьке аналітичне мислення (окреслено 6–7 числових рядів); у 22% – середня аналітичність (зазначено 8–10 числових рядів); у 20% – висока аналітичність мислення (виокремлено 11–13 числових рядів); у 11% – дуже високе аналітичне мислення (відзначено 14–15 числових рядів). Слід наголосити, що аналітичність є важливою характеристикою мислення, тому що є основним компонентом здатності теоретизувати, відшукувати причинно-наслідкові зв'язки між явищами, становить основу загальних здібностей і необхідна для успішного оволодіння різноманітними видами діяльності.

Останнім кроком нашого дослідження дітей-сиріт був «Тест-опитувальник особистісної зрілості» (автор Ю. Гільбух) [1]. Аналіз результатів дослідження виявив, що мотивація досягнень, ставлення до свого «Я», почуття громадянського обов'язку, життєва установка та здатність до психологічної близькості з іншою людиною у 62% дітей-сиріт на задовільному середньому рівні; у 25% – на високому рівні; у 8% – на незадовільному низькому рівні, а у 5% дітей спостерігається дуже високий рівень аспектів, що становлять особистісну зрілість.

Під час проведення дослідження із дітьми-сиротами зафіксовано, що у 32% хлопців та дівчат простежуються боязливість, нерозуміння матеріалу, нерішучість та замкнутість під час виконання завдань, які перед ними поставлені, а у 68% дівчат та хлопців закладу спостерігається зацікавленість, бажання обговорити, поставити запитання та якомога швидше дізнатися результат.

Гіпотеза виявилась достовірною.

Отже, діти-сироти, які потрапляють до комунального закладу «Центр соціально-психологічної реабілітації дітей» Кіровоградської обласної ради, через недостатній розвиток контактів з батьками та дорослими мають відставання у розвитку, характеризуються втратою самостійності, відсутністю інтересу, невмінням диференціювати успішні та неуспішні дії, які схвалюються та не схвалюються. Завдяки цілеспрямованій діяльності фахівців

комунального закладу «Центр соціально-психологічної реабілітації дітей» Кіровоградської обласної ради, зокрема, психологів, соціальних педагогів, вихователів, з часом відстежується тенденція щодо поліпшення фізичного, морального та інтелектуального стану цих дітей, розвиваються їх інтелектуальні здібності, покращується аналітичність мислення. У цілому відбуваються позитивні зміни пізнавальних процесів дітей-сиріт.

Для дітей-сиріт характерними є захисні форми поведінки, які не дають можливості оволодіти ситуацією та знайти шляхи її вирішення. Тож корекційна робота соціальних працівників повинна бути спрямована передусім на підвищення прийняття дитини як особистості, на підвищення самооцінки й упевненості у собі. Завдання соціального педагога полягає в тому, щоб допомогти дітям навчитися емоційно відволіктися від ситуації, брати на себе відповідальність за власні вчинки, самостійно запобігати конфліктам. Серед корекційних методів, які є ефективними у вирішенні цих завдань, можуть бути рольові ігри, штучно створені конфліктні ситуації.

Арт-терапія визначається як засіб психотерапевтичного та психокорекційного впливу на дітей-сиріт. Вона ґрунтується на переконанні, що внутрішнє «Я» дитини відтворюється у візуальних образах щоразу, коли вона займається чимось своїм. Метою арт-терапії є розвиток здатності дитини до самовираження та самопізнання.

У нашій арт-терапевтичній програмі ми пропонуємо такі напрями:

- образотворча діяльність, метою якої є спрямування на корекцію мотиваційної сфери;
- створення колажів із малюнків навчає дитину спілкуватися з навколишнім середовищем;
- пальчиковий театр та форми роботи з папером мають на меті психокорекцію моторної та мотиваційної сфери дитини;
- робота з тістом – це насамперед корекція рухових можливостей дитини;
- малювання на тканині губкою, пальцями підвищує потребу в активності моторних можливостей;
- сенсорна психокорекція сприяє психокорекції пізнавальних процесів та підвищенню соціальної адаптації дитини;
- створення вистав за допомогою ляльок позитивно впливає на формування емоційної сфери дитини, розвиток пам'яті, мислення, уваги та уяви.

Для корекції використовують пісочну терапію. Ігрові заняття з піском корисно використовувати для того, щоб розвивати дрібну моторику рук; стабілізувати емоційний стан, долати страхи; удосконалювати мовленнєві можливості; сприяти розширенню словникового запасу, розвитку зв'язного мовлення. Діти із задоволенням знаходять у піску букви і складають із них слова, пишуть диктанти. За допомогою піску активно розвивається дрібна

моторика пальців рук. Арт-терапія повинна застосовуватися у корекційній роботі з дітьми Центру, які мають проблеми емоційного характеру: підвищену тривожність; агресивність; замкненість; знижену самооцінку.

Тривалість таких занять повинна складати близько 20–30 хв. Практичний психолог обирає завдання та матеріали для роботи згідно з віковою категорією дитини. Для малювання пропонують застосовувати різні матеріали. Так, малювання олівцями сприяє зниженню агресії; малювання фарбами на великих аркушах паперу не лише пензликом, а й пальцями, долонями – зниженню тривожності, оптимізації самооцінки. Тематика малюнків має бути різноманітною, наприклад: «Малюємо емоцію», «Моя улюблена іграшка» та ін. [2; 4; 5].

Щодо психокорекційної програми для дітей, то ми пропонуємо музичну терапію. Музична терапія являє собою форму лікування. Музика використовують не тільки під час навчальних занять, але і як метод стимуляції розвитку дитини. Завдяки музичній терапії дитина приймає форму активності, під час спілкування дитини з музикою діти можуть звільнитися від труднощів та переживань. Музикотерапія корисна для дітей під час терапії, яка спрямована на заспокоєння. Так, заняття з музикотерапії допомагають у тих випадках, коли дитина дуже агресивно себе поводить або коли дитина невпевнена в собі, сором'язлива. Заняття музикотерапією також дуже корисні для тренування уваги дитини, розвитку пам'яті та спостережливості.

Головною метою музичної терапії є допомога у розвитку; покращення моторики дитини; стимуляція розумової праці, пізнавальної діяльності; зняття емоційної напруги; допомога при стресові. У процесі терапії відкриваються можливості для розвитку дитини. Якщо дитина проявляє себе у ритмі музики, то в неї розвивається вольовий початок. Ритмічні ігри дітям подобаються.

Щодо занять, то простіший спосіб гри – це повтор дитиною рухів дорослого, під час рухів дорослому легко передати характер рухів. Спільні ігри-імпровізації спрямовані на забезпечення відчуття у дитини емоційного благополуччя. Терапевту потрібно своїми діями спонукати дитину до активних рухів. Музична терапія сприяє активності розумової та пізнавальної діяльності. Дитина багато про що дізнається при уважному прослуховуванні музики. Отже, залучення дітей до музикотерапії сприяє розвитку творчої активності дитини.

Психокорекційна програма музикотерапії для дітей та підлітків на тиждень:

Понеділок:

Для зменшення агресії слухаємо драматичну музику з переходом до заспокійливої (повільного характеру):

- А. Моцарт «Маленька нічна серенада»;
- Л. Бетховен – фінали «Місячної сонати».

Під час прослуховування музики окремо розмальовуємо квіти для підняття настрою та зменшення агресії.

Вівторок:

Для зменшення почуттів страху:

– А. Шенберг «Очікування».

– П. Чайковський «Дитячий альбом», «Пори року», «Лускунчик» (уривки з балету).

Під час прослуховування музики робимо маленьку зарядку та повільно виконуємо рухи під звуки опери.

Середа:

Для поліпшення психоемоційного стану дітей-сиріт:

– А. Вівальді «Пори року»;

– Л. Моцарт «Катання на санях».

Під прослуховування музики стрибаємо та танцюємо під ритм музики.

Четвер:

Для подолання депресії, відчуття самоти і втоми:

– М. Лисенко – дитяча опера «Коза Дереза»;

– М. Леонтович «Щедрик».

Під час прослуховування музики створюємо виставу за допомогою ляльок.

П'ятниця:

Для уявних подорожей:

– К. Сен-Санс – сюїта «Карнавал тварин»;

– М. Лисенко – опера «Різдвяна ніч» (уривок).

Під час прослуховування музики малюємо своє улюблене місто або місто, яке б хотіли відвідати.

Субота:

Музичні твори для бадьорого настрою, відчуття радості:

– Е. Гріг «Ранок»;

– Дж. Россіні – увертюра до опери «Шовкові сходи».

Під час прослуховування музики працюємо з тістом, а саме виготовляємо улюблене звірятко.

Неділя:

Для формування впевненості у собі й подолання комплексу неповноцінності:

– П. Чайковський «Лускунчик»;

– К. Сен-Санс «Різдвяна ораторія».

Під час прослуховування музики створюємо колаж із малюнків.

Отже, застосування арт-терапії дозволяє здійснювати більш ефективний вплив на формування емоційної сфери, спонукає до подальшого розвитку компенсаторних властивостей збережених функціональних систем, покращує соціальну адаптацію дитини, сприяє релаксу тощо.

Висновки. Визначальною особливістю соціально-психологічної реабілітації є адаптація дітей-сиріт. Правильно організована робота практичного

психолога передбачає надання соціальної допомоги дітям-сиротам у вирішенні особистісних проблем, здійснення їх орієнтації на те, що дитина – це особистість. Відхилення у цієї категорії дітей передусім виявляються в емоційному напруженні, емоційному стресі, психічній втомі, неготовності долати перешкоди, підвищеній недовірливості, зниженні потреби в досягненнях, порушенні емоційних зв'язків з друзями, однолітками та дорослими, швидкому зростанні депресії та пасивності. У дітей-сиріт, які протягом певного часу живуть без родини, часом виникають порушення соціальної адаптації та психічні розлади.

Нами було досліджено, що діти, які виховуються нетривалий час у «Центрі соціально-психологічної реабілітації», мають своєрідні соціальні та психологічні аспекти розвитку. У дитини вже сформовані специфічні риси характеру та поведінки, які мають, як правило, негативну оцінку. Водночас зауважимо, що розвиток дітей у неблагополучній родині дуже відрізняється від розвитку дітей, які мають повноцінну родину та тісні стосунки з батьками. Гіпотеза була підтверджена.

З'ясовано, що завдяки здійсненим заходам щодо соціально-психологічної реабілітації у дітей-сиріт, які виховуються тривалий час у комунальному закладі «Центр соціально-психологічної реабілітації дітей» Кіровоградської обласної ради, розвиток відбувається особливим чином. Так, за сприяння практичних психологів, які працюють з дітьми, у них сформована поведінка, емоційна стійкість, уміння налагоджувати контакт з дорослими. А також відбуваються позитивні зміни у діяльності, особистісних рисах, навчанні тощо.

Проведено таку арт-терапевтичну програму за напрямками:

- образотворча діяльність, метою якої є спрямування на корекцію мотиваційної сфери;
- створення колажів із малюнків навчає дитину спілкуватися з навколишнім середовищем;
- пальчиковий театр та форми роботи з папером мають на меті психокорекцію моторної та мотиваційної сфери дитини;
- робота з тістом – це насамперед корекція рухових можливостей дитини;
- малювання на тканині губкою, пальцями підвищує потребу в активності моторних можливостей;
- сенсорна психокорекція сприяє психокорекції пізнавальних процесів та підвищенню соціальної адаптації дитини;
- створення вистав за допомогою ляльок позитивно впливає на формування емоційної сфери дитини, розвиток пам'яті, мислення, уваги та уяви.

Тривалість таких занять має бути близько 20–30 хв. Для малювання бажано застосовувати різні матеріали. Відомо, що малювання олівцями сприяє

зниженню агресії. А малювання фарбами на великих аркушах паперу не лише пензликом, а й пальцями чи долонями – зниженню тривожності, оптимізації самооцінки. Тематику малюнків обираємо подібною до прикладів: «Малюємо емоцію», «Моя улюблена іграшка» та інше [2; 3; 5].

Психокорекційна програма, яка була апробована у комунальному закладі «Центр соціально-психологічної реабілітації дітей» Кіровоградської обласної ради, передусім спрямована на підвищення самооцінки й впевненості в собі.

Запропонована нами психокорекційна програма для дітей-сиріт, які перебувають у реабілітаційному закладі, показала позитивні зміни, а саме: покращення уваги, розвиток пам'яті та спостережливості, стимулювання розумової праці тощо.

Література:

1. Андрущенко Т. В., Зелінська Т. М. Практикум із соціальної психології. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. 300 с.
2. Журат Ю. В., Тернавська Т. А., Фесун Г. С., Т. М. Канівець Т. М. Інтерактивні методи соціально-педагогічної роботи та ефективність їх використання в діяльності ЦСССДМ. *Journal «ScienceRise: Pedagogical Education»*. 2020. №3(36). С. 42–46.
3. Мордань О. Об'єктивні чинники впливу на державну політику щодо соціального захисту дітей, які залишилися без піклування батьків. Київ : ГНОЗІС, 2013. 234 с.
4. Практикум із загальної психології / за ред. Т.І. Пашукової ; 2-е вид., стер. Київ : Знання, КОО, 2006. 203 с.
5. Сергеєнкова О., Столярчук О., Коханова О., Пасєка О. Вікова психологія : навч. посібник. Київ : ЦУЛ, 2020. 376 с. ISBN 978-611-01-0268-1
6. Шаумян О.Г. Аспекти соціально-психологічної реабілітації дітей-сиріт. Науковий журнал «Габітус». ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій». Випуск 15. Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 261–265.
7. Kanwal A., Faiz Ullah, F. Enhancing Educational and Social Support for Orphaned Children: A Case Study of SOS Children's Village Faisalabad. *Harf-O-Sukhan*. 2024. Vol. 8(1), 445–460. Retrieved from <https://harf-o-sukhan.com/index.php/Harf-o-sukhan/article/view/1146>
8. Li S., Zhang Y., Wang X., & Yuan R. Association between life satisfaction, problem behaviours and psychological distress in orphaned adolescents: Exploring gender and orphanhood type discrepancies. *Child & Family Social Work*. 2023, 1–10. DOI: <https://doi.org/10.1111/cfs.13138>

References:

1. Andrushchenko, T.V., Zelinska, T.M. (2016). *Praktikum iz sotsialnoi psykhologii [Practicum in Social Psychology]*. Kyiv: Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University [in Ukrainian].
2. Zhurat, Yu.V., Ternavska, T.A., Fesun, H.S., & Kanivets, T M. (2020). Interaktyvni metody sotsialno-pedahohichnoi roboty ta efektyvnist yikh vykorystannia v diialnoisti TsSSSDM [Interactive methods of social and pedagogical work and the efficiency of their use in the community service centers for families, children and youth activity]. *Journal «ScienceRise: Pedagogical Education»*, №3(36), 42-46 [in Ukrainian].
3. Mordan, O. (2013). *Obiektivni chynnyki vplyvu na derzhavnu polityku shchodo socialnoho zakhystu ditei, yaki zalyshylysia bez pikluvannia batkiv [Objective factors influencing state policy on social protection of children who are left without parental care]*. Kyiv : HNOZIS [in Ukrainian].

4. Pashukova, T.I. (Eds.). (2006). *Praktikum iz zahalnoi psykholohii. [Practical Handbook of General Psychology]*. Kyiv: Znannia, KOO. ISBN 966-620-219-0 [in Ukrainian].
5. Sergieienkova, O., Stoliarchuk, O., Kokhanova, O., & Pasieka, O. (2020). *Vikova psykholohiia [Developmental Psychology]*. Kyiv: TsUL. ISBN 978-611-01-0268-1 [in Ukrainian].
6. Shaumian, O.H. (2020). *Aspekts socialno-psykholohichnoi rehabilitatsii ditei-syrit [Aspects of social and psychological rehabilitation of orphaned children]*. *Habitus*, 15, 261-265. [in Ukrainian].
7. Kanwal, A., Faiz, Ullah, F. (2024). Enhancing Educational and Social Support for Orphaned Children: A Case Study of SOS Children's Village Faisalabad. *Harf-O-Sukhan*. 2024. Vol. 8(1), 445-460. Retrieved from <https://harf-o-sukhan.com/index.php/Harf-o-sukhan/article/view/1146>
8. Li, S., Zhang, Y., Wang, X., & Yuan, R. (2023). Association between life satisfaction, problem behaviours and psychological distress in orphaned adolescents: Exploring gender and orphanhood type discrepancies. *Child & Family Social Work*, 1-10. DOI: <https://doi.org/10.1111/cfs.13138>